

Dr. Ferdinand Pantůček.

Předčasná smrt prvního presidenta nejvyššího správního soudu Dra. Ferdinanda Pantůčka byla s mnoha míst oželena jako ztráta národní.

Vzácné jeho schopnosti a vlastnosti byly známy a oceňovány již dávno před převratem. Nasvědčují tomu již jeho vnější příběhy životní. Ztrávil asi 13 let ve službě justiční, z toho větší polovici v presidiu vrchního soudu pražského, odkud r. 1919 těsně před příchodem presidenta Wesselého přeložen byl k zemskému soudu pražskému, aby již roku následujícího ujal se vykonávání svého mandátu poslaneckého na radě říšské a na českém sněmu zemském, který mu byl tehdejším politickým vedením spontánně nabídnut. Avšak již po pěti letech opustil činnost politickou, v níž dle vlastních svých slov nenalezl vnitřního uspokojení a v níž těsnila jej obava, že zanedbá se ve svém soudcovském povolání. Byl povolán jako člen gremia k správnímu soudu vídeňskému, čímž zahájil nejvýznamnější období svého života. Po převratu dostoupilo jeho životní dílo svého vrcholu. Zaujal ihned funkci jakéhosi korunního právníka nového státu, do jehož služeb dával radostně a vždy pohotově své vědění a svůj důmysl, svou zkušenost a energii, jimiž vládl v míře zcela mimořádné. Není dnes ještě na čase vylíčit podrobně, jak obsáhlá a mnohostranná byla jeho spolupráce na budování prvních základů právního řádu republiky, a jak významná byla i později jeho intelektuální účast na řešení přechetných otázek našeho života státního.

Na venek projevila se státnická schopnost jeho nejzřetelněji v tom, že stvořil takřka zázrakem správní tribunál státu, jehož zřízení jak ideové tak organizační jest jeho dílem. Bylo již opětovně s obdivem oceňováno, že ne celé dva měsíce po převratu nejvyšší správní soud byl již v plné, úplně normální činnosti. Postavení jeho jako prvního presidenta tribunálu lišilo se velmi podstatně od postavení šéfů soudu vídeňského. Vídeňský soud doplňoval se v delších obdobích časových, jednotliví členové jeho vrůstali povlovně do pevného kádru zkušených správních soudců, přizpůsobující se tradici a duchu tribunálu. Členové našeho nejvyššího správního soudu velkou většinou vstupovali po prvé do po-

volání správního soudce. Pantůček byl si dobře vědom, že největším jeho úkolem jest učití a vychovávati. Činil tak v prvých letech, dokud zdraví jeho nebylo vážně otřeseno, s neumdlévajícím zájmem a oddanou horlivostí. Je přirozené, že již jako učitel členů soudu vtiskl judikatuře ráz svého ducha. Avšak jeho právnícké názory vnikaly do judikatury i jinou cestou, než radami a pokyny udílenými jednotlivým gremiálům, které rád viděl přicházeti k nezávazným diskussím o zásadnějších otázkách, které praxe soudní přinášela. Bylo jeho zvykem, že jako předseda senátu, nesouhlasil-li s návrhem referentovým, přinášel úplně vypracovaný návrh vlastní, který skromným svým způsobem senátu předkládal. Pod váhou jeho argumentů umlkaly obyčejně všechny námitky, které snad se ozvaly. Měl metodu probádati při příležitosti konkrétních případů celý souvislý obor právní a řešiti jaksi do zásoby a soustavně všechny problémy, nejen ty, které již prakticky se vyskytly, nýbrž i ony, které jeho obdivuhodná imaginace právnícká vytušila a které v budoucnosti přesně se dostavily. Tento jakýsi kodex právních zásad, třeba formálně nezávazný, stával se obecným majetkem soudu, z jehož myšlenkového obsahu pak judikatura čerpala nenalézajíc tak snadno řešení lepšího. Takovýmto způsobem založil na př. judikaturu k zákonům o pozemkového reformě a i.

Měl-li již ve Vídni skvělou pověst vynikajícího správního soudce, byl v Praze nejen postavením svého úřadu, nýbrž i kvalitou své činnosti judikatorní největším správním soudcem státu, a snad, jak vážné hlasy tvrdí, nejlepším našim praktickým právníkem vůbec. —

Pro individualitu soudce nic není více charakteristického než jeho poměr k zákonu. Methody výkladu zákona vymykají se přesnému normování. Mnoho záleží na tom, jak soudce s různými prostředky právnícké hermeneuthiky zachází. Pantůček byl na první pohled přísný legista. Vždycky vychází z normy, buduje na jejím textu. Zní proto paradoxně, řekneme-li, že neměl daleko k volnému nalézání práva. Dal to sám nejednou dosti jasně na jevo, tak na př. ve svém pojednání o sousedském právu III. novely k občanskému zákonu, kdy výslovně doporučuje judikatuře, aby volila cestu nejen přísného práva, nýbrž i slušnosti. Bylo by sice pracné, ale zajímavé stopovati v judikátech, na nichž měl podíl, jaké byly jeho zásady o výkladu zákona. Snad nebyl v tom vždy důsledný, snad daly by se zjistiti změny v náhledech, ale je jisto, že dával přednost formulí pružné před formulí tuhou, neboť bylo v něm něco z římského praetora neb z anglického kancléře, a snaha jeho směřovala vždycky k tomu, aby soud nalézal právo pochopitelné rozumně mysli prostého občana.

Silný jeho vliv na judikaturu měl za následek, že soud v mnohých zásadních otázkách přijímal jeho náhledy a že formulace v nálezech obsažených jsou velmi často doslovně jeho formulace.

Chtěl bych na několika málo příkladech ukázati, jak pronikavý byl jeho vliv právě v otázkách velmi zásadních.

Svůj názor o veřejných právech sousedských projevil i literárně ve své již citované studii o sousedském právu III. novely (Správní obzor 1917, str. 136). Všechny normy řádů stavebních jsou mu samy o sobě jen předpisy policejními, které směřují k tomu, aby veřejný zájem stavbou nebyl dotčen. Ke konstrukci nároku souseda na ochranu dle zákona stavebního dospívá úvahou, že nebezpečí, jemuž úřad stavební policejně má čeliti, hrozí v první řadě bezprostředním sousedům, a že zájem, který má celek na odstranění tohoto nebezpečí, v osobě souseda zhušťuje se ve zvláštní interes osobní, tak silný, že se jemu i ochrana právní propůjčuje a tím charakter subjektivního v cestě instanční stíhatelného práva uznává. Tuto formulaci skoro doslovně nalezneme v nálezu nejvyššího správního soudu č. 53 of. sbírky. Normy, ze kterých sluší veřejné právo sousedské odvoditi, jsou v nálezu tomto, který ostatně vyšel celý z pera Pantůčkova, charakterisovány tím, že jsou dány především s ohledem na nejbližší sousedství, a že jen jako účelu vzdálenějšího chtějí dosíci i ochrany všeobecnosti, t. j. ohledů veřejných. Pocituje neurčitost tohoto kriteria podal v nálezu z 26. listopadu 1924, č. 20.660, nové vymezení. Praví zde doslovně: Zákon sám arcif výslovně neoznačuje, která ustanovení jeho jsou věnována jen policejní ochraně veřejných zájmů a která buď vedle toho nebo výlučně sousedské právo za svůj obsah mají. Otázku tu nutno v každém konkrétním případě zodpovídati si dle znění dotčené normy, která když jeví se jakýmsi luštěním onoho všeobecného zájmu ohledně určitě vyznačeného konkrétního pozemku, podává obsah subjektivního nároku majitele onoho pozemku jako souseda.

Náhled svůj o právní povaze obecného užívání statku veřejného precisoval ve svém pojednání: Soukromá práva k vodám (Právník 1915, str. 554). V souhlasu s panujícím míněním uznával, že »oprávnění jednotlivcovo netvoří obsah jeho subjektivního práva v technickém slova smyslu. Každý jednotlivec jest jen částí celku, jest jen jednotkou onoho úhrnu osob, který jediné jest nositelem práva k výkonu veřejného užívání«. Obecenstvo t. j. veřejnost, kterou si zřejmě představoval jako subjekt právní, jest dle jeho mínění zastupováno příslušným úřadem. Formulace tato přešla do nálezu č. 1029 ofic. sbírky A. ve znění, které nedopouští pochybností o tom, jak Pantůček, který byl autorem tohoto nálezu, na otázku pohlížel.

O právech adjacentů veřejné věci vyslovil své mínění v nálezu č. 81 sbírky úřední, odd. A. Šlo tehdy o veřejnou komunikaci a majitel přilehlého domu činil si nárok na to, aby jízda povozy okolo jeho domu byla zakázána nebo aspoň obmezena, a odvozoval své právo z toho, že do veřejného prostranství otvírá okna a že jízdu vozů jest dům vydán nebezpečí poškození. Nález odpovídá takto: Subjektivním právem souseda není jeho zájem na tom, aby uvaro-

váno se bylo všeho, co může osobní bezpečnost obecnstva poškodit nebo zdravotní stav ohrozit, poněvadž zájem tento není obsahem práva jednotlivcov, nýbrž zájmem veřejným, k jehož ochraně a zastoupení povolány jsou pouze úřady samy. . . . Úřad policejní může ovšem obecnému používání ulice k účelům komunikačním z důvodů veřejných blíže upravit a je po případě podstatně omezit. Pro to však rozhodny jsou jen ohledy zájmů veřejných, jež jednotlivý účastník jako své právo uplatňovati nesmí. Žádati za to mohl by jen na podkladu zvláštního práva subjektivního. Zdali povolením stavby s okny do ulice se otvírajícími bylo konstituováno zvláštní oprávnění nechati okenní křídla otevřená trčeti ve vzduchovém prostoru nad veřejným statkem uličním a zdali bylo tím poskytnuto jakési zvláštní kvalifikované používání veřejného statku, které se povznáší nad rámec obecného užívání, označuje nálezu tento, rovněž Pantůčkem samým koncipovaný, za otázku velmi spornou, kterou však soud nemusil řešiti ex professo, neboť i kdyby bylo lze takové zvláštní právo užívací adjacentu přiznati, musilo by se konstruovati s omezením, že výkonem jeho charakter ulice jako veřejného statku nebude dotčen, t. j. že musí se díti jen ve shodě s výkonem užívání obecného, v němž jest zásadně obsažena i jízda povozy. V nálezu č. 1029 sbírky pokročil Pantůček k pozitivnímu vymezení zvláštních práv užívacích k veřejné cestě. Uznává za takové právo »rázu veřejného« na př. »právo založené výrokem stavebního úřadu, jímž určena stavební čára stanovící styk stavebního pozemku se statkem veřejným a jímž zabezpečen stavebníku přístup k zastavené ploše po této cestě jako veřejné, nebo jímž povoleno otvírání oken do prostoru vzduchového nad veřejnou cestou a tím založeno právo k tomuto zvláštnímu používání veřejného statku. Za takové právo bylo by po případě snad i pokládati právo na zachování jedině možného přístupu na pozemek z veřejné komunikace«.

Velmi určitě vyslovil svůj názor o legitimaci obce ve věcech stavebních, a to v nálezech č. 1610 a 1810 ofic. sbírky, odd. A. Oprávnění obce plynoucí z jejích kompetencí policejních mají povahu oprávnění úředních a obec vykonávajíc svou funkci úřední nemůže se dovolávati subjektivních práv proti úředním úkonům úřadů jí nadřízených. V druhém z citovaných nálezu ještě určitěji praví, že i když stavebním úřadem jest orgán obecní, nemá orgán tento jiné funkce než jako první instance správní. Popírá kategoricky, že by »správní oprávnění v působnosti oné zahrnutá měla povahu subjektivních práv obce a že by tedy obec vůči vyšším instancím měla právo žádati, aby správa ona vykonávána byla určitým způsobem odpovídajícím vůli obce«. Pantůček byl si toho vědom, že odprá svou formulí obci i legitimaci hájiti proti vyšší instanci její právo na kompetenci ve věcech stavebních, a přijímal důsledek tento jako nepochybně správný.

Významná a pro praxi soudní směrodatná jest jeho formule o

otázkách prejudiciálních. Propagoval ji ne vždy se stejným zdarem již za doby vídeňské. V nálezu č. 108 úřední sb. našeho soudu odd. A byla jím formulována a poté v judikatuře soudu mnohokrát opakována asi takto: Rozřešení prejudiciální otázky, k němuž úřad správní dospěl, nelze pojímat jinak než jako logický závěr, který si úřad správní utvoří o rozhodném poměru právním, jenž pro vlastní otázku jeho jurisdikce jeví se jen součástíou skutkové povahy, tedy jeví se v podstatě jen jako zjištění onoho procesního materiálu, na jehož podkladě má se státi vyřízení otázky hlavní. Je-li pak rozřešení prejudiciální otázky (na př. práva soukromého) učiněno předmětem stížnosti na nejvyšší správní soud vznesené, nemůže soud tento úsudek správním úřadem utvořený ve věci samé přezkoumávat. Brání tomu netoliko předpis § 3 lit. a) zákona o správním soudě, nýbrž i předpis § 6 odst. 1 tohoto zákona, jenž zásadně nařizuje, aby zjištění v naříkaném rozhodnutí obsažená byla položena za podklad i rozhodnutí nejvyššího správního soudu. Je proto nejvyššímu správnímu soudu možno dotčené zodpovědění otázek prejudiciálních, které jako otázky hlavní se kompetenci žalovaného úřadu vymykají, přezkoumati pouze a jedině s hlediska § 6, odst. 2 cit. zákona, t. j. soud smí toliko zkoumati, zda úřad správní nevycházel při svých zjištěních z předpokladu spisy nedoložených neb obsahu spisu odporujících, či zda při sebrání potřebného materiálu nespěchla se nějaká podstatná vada formální.

V ustanovení § 3, lit. e) zákona o správním soudě, jímž rakouský zákon vylučoval s kognice správního soudu věci volného uvážení, vždycky viděl toliko rub ustanovení § 2 tohoto zákona a bránil se houževnatě proti tomu, aby z § 3, lit. e) byly čerpány aliminační důvody dále jdoucí, k čemuž dávaly se vídeňské senáty nejednou svěsti. Proto a jenom proto vypustil v recepčním zákoně z 3. listopadu 1918, č. 3 Sb. z. a n. ustanovení § 3, lit. e) rakouského zákona. V jednom z prvních nálezů našeho soudu dal docela nepochybným způsobem najevo, co mu znamená škrtnutí § 3, lit. e). — Praví zde, že právo nejvyššího soudu správního podrobiti své moci nalézací i záležitosti volné úvahy neobsahuje v sobě oprávnění položit na místě volného uvážení úřadu administrativního své vlastní volné uvážení nebo zkoumat účelnost vydaného rozhodnutí. Rozsah kognice správního soud vymezen jest předpisy §§ 2, 6 a 7 zákona z r. 1873, t. j. soud může toliko zkouseti, zda rozhodnutí netrpí nějakou protizákonností nebo nějakou podstatnou vadou řízení. Zkoumaje zákonitost nálezů ve věcech volné úvahy, může tedy soud jen zkoumati, zda úřad správní nevybočil z volné prostory, kterou mu zákon vyhradil, t. j. zda nepřekročil ony hranice, které mu zákon výslovně nebo aspoň svou intencí, jakož i podstata věci vytkly, obzvláště zda úřad nedal se při svém rozhodnutí vésti ohledy jinými než které má zákonný předpis na zřeteli. Ve směru formálním náleží pak soudu dle § 6 zkoumati, zda naříkané rozhod-

nutí dostatečně vytklo ohledy, které úřad správní za rozhodné pokládal, a zda skutkové okolnosti, jež rozhodnutí za podklad sloužily, jsou ve shodě se spisy a náležitě zjištěny a jsou-li tak úplně, že úřad správní mohl jimi své rozhodnutí náležitě zdůvodnit. Touto formulí považoval za vyřízený problém volného uvážení pro justici správního soudu a praxe soudu vskutku s formulí touto vystačila.

Bylo by možno dlouho pokračovati v ukázkách, jak pronikavým způsobem názory Pantůčkovy určovaly směr judikatury soudu, a to nejen v otázkách povahy zásadní, nýbrž i při výkladu přečetných zákonů speciálních. Tím jest již také naznačeno, jak nesmírný je jeho podíl na tvoření práva v našem státě, neboť prejudikát soudu má nejen váhu své existence, nejen významem svého autora, nýbrž i dle pozitivních předpisů jednacního řádu správního soudu veliký vliv a význam, který dle intence jednacního řádu může být odstraněn jen usnesením plenárním. K tomu však odhodlává se soud jen s jistým váháním, aby častým kolísáním neohrožoval stálost judikatury a tím i důvěru veřejnosti k nejvyššímu tribunálu.

Poměr Pantůčkův k publicistickému písemnictví byl vždy velmi zdržlivý. Když byl povolán k vídeňskému správnímu soudu, vyzbrojil se sice podrobnou znalostí celého díla Pražákova a budil jí od samého začátku u vídeňského soudu nemalý obdiv. Když pak počal zabývat se, jsa k tomu nucen svým referátem, právem vodním, ovládl do podrobností speciální literaturu tohoto oboru. Pro všeobecnou literaturu správního práva neměl však valného zájmu, což ostaně již dikce jeho judikátů dokazuje. Odůvodňoval to tím, že jeho opětné pokusy nalézt v literatuře poučení, byly obyčejně bezvýsledny, a že nakonec nezbyvalo mu, než aby razil si svoji cestu sám. Svou vlastní činnost literární rád označoval jen jako jakési další rozvinutí své činnosti soudcovské, a jeho četné a velmi cenné práce zejména z práva vodního, jehož byl uznávaným nejlepším znalcem, vskutku vznikaly z podnětu případů soudních, jím prakticky řešených. Snažil se při tom ovšem vždy podati obraz soustavný a co možná vyčerpávající. Výklad jeho je vždy průzračně jasný, jak v koncepci, tak ve výrazech. Téměř všechny jeho práce lze uvést jako vzorné příklady úplně a látku naprosto vyčerpávající monografie. Zvláště bych ukázal na jeho pojednání o vodních družstvech, které bylo uveřejněno ve Správním obzoru, roč. 10. Vypočítávati zde všechny jeho práce literární z oboru práva správního, nemělo by dnes účelu, když byly právě tyto dny uvedeny a také odborně oceněny Hoetzlem v letošním Právniku, sešit 5.

Za svého mládí zabýval se civilním soudním řádem, a již tehdy, v úzké souvislosti s jeho praktickým povoláním, vznikly velmi ceněné spisy o Organizaci a příslušnosti soudní dle nových zákonů procesních (1897), Něco o následcích procesní neposlušnosti (1898) a mnoho prací drobnějších. Podobně k jeho činnosti politické pojí se jeho pojednání o právu jazykovém v české revui (1903, 1907),

v Právnických rozhledech (1903) a jinde. Přispíval též do německých časopisů právnických jako: Gerichtszeitung, Juristische Blätter. Byl také původcem řady článků ve Všeobecném slovníku právním dra F. X. Veselého, jakož i v Rechtlexikonu, vydaném drem Bělským, drem Duschenesem a Baretou. Většinou vztahují se články tyto k civilnímu procesu. V Ottově naučném slovníku pochází od něho článek o konkursu mimo jiné články znamenáné značkou Pčk.

S jeho pokusem habilitačním souvisí prvý jeho tištěný spis Sekvestrace soudní dle práva rakouského 1893, která v něm. překladě počtena byla výborem advokátní komory dolnorakouské jakožto kurátorem nadání dra Leopolda Antonína a Marie Dierlových. Pantůček dávno přestal litovati, že jeho habilitační pokus, který ostatně nevznikl ani v jeho hlavě, nýbrž k podnětu Randovu, ztroskotal. Dle vlastních svých slov byl tomu povděčen, že osud zatlačil jej na dráhu jinou, kde došel větších úspěchů než jakých mohl očekávati v kariéře akademické. Nicméně jeho tehdejší nezdar zůstal vždycky jednou z největších bolestí jeho života. Dnes, kdy dramatis personae této trapné historie nejsou již mezi živými, lze říci, že byla to podivná ironie osudu a snad vedle toho i trochu zasahování osob třetích, co rozvedlo dva velké české právníky, kterým přes hlubokou různost založení z počátku nechybělo mnoho, aby se navzájem velmi sblížili, jistě na veliký prospěch české vědy právnické, v níž byl by se Pantůček při skvělých svých schopnostech a při úžasné své pili a houževnatosti byl zcela jistě uplatnil způsobem vynikajícím. Co ztratila česká věda, získala správní justice a na konec český stát, k jehož nejpřednějším spolubudovatelům budou musit dějiny našeho národa Pantůčka vždycky počítati.

Dr. Emil Hácha.